

УДК 32:061.ІЕС(477)

УКРАЇНА В ЄС – МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Павло Скотний

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна, kafilos@franko.lviv.ua*

Аналізуються інтеграційні можливості сучасної України до Європейського Союзу. Проголосивши десять років тому незалежність, Україна визначила свій шлях розвитку в напрямку, побудови демократичного суспільства, крок за кроком скеровуючи свій поступ в напрямку Європейського вибору. Сьогодні інтеграція України в ЄС – проголошена стратегічною метою держави. Проте існує цілий ряд економічних, соціально-політичних та інших чинників, що істотно ускладнюють інтеграційний рух. Автор висловлює свою точку зору з приводу того, як перетворити Європейський вибір України в реальність.

Ключові слова: інтеграційні можливості, стратегічне партнерство, Європейський вибір.

Сьогодні Європейський Союз – це найбільший в світі торговий блок, який об'єднує 15 країн з метою забезпечення миру і процвітання їх громадян в рамках тісного об'єднання на основі спільних економічних, політичних та соціальних цілей. Створення єдиного ринку для більш чим 370 мільйонів європейців забезпечує вільне переміщення людей, товарів, послуг та капіталів. Але всім відомо, щоб досягнути такої величі, ЄС пройшов певні етапи еволюції. Один з таких етапів – обговорення на Міжнародній конференції, яка розпочалася 1996 року в м. Торуні і закінчилася підписанням Амстердамського договору в 1997 році. Завданням наступного століття буде розширення ЄС і включення нових країн-членів з Центральної та Східної Європи.

Наприкінці 2000 року, після двох з половиною років переговорів щодо розширення, Європейський Союз має дві великі проблеми: кого і коли приймати в європейський дім, підготувати цей дім до заселення чималої кількості нових мешканців.

За ініціативою члена Європейської Комісії з питань розширення Гюнтера Ферхейгена, Комісія виробила 8 листопада стратегічний звіт "Нова динаміка на шляху до розширення", який буде представлено Раді Міністрів. Звіт характеризує стан готовності кандидатів на вступ і визначає детальний план подальшого розвитку на шляху до розширення аж до кінця 2002 року, коли, як передбачається, переговорний процес буде завершено. Черговий іспит країни-кандидати в цілому склали непогано, особливо в галузі економіки: середній приріст ВВП для 13-ти країн у 2000 році складає трохи менше 5%. І політичні вимоги так-сяк виконуються, а от із втіленням у життя узаконених демократичних реформ – становище набагато гірше, навіть у найкращих.

В своєму стратегічному документі Комісія пропонує, з одного боку, методу ведення переговорів з країнами-кандидатами щодо здійснення перехідних заходів. Запити поділили на такі, що приймаються, на такі, що можуть обговорюватися і неприйнятні. З іншого, боку пропонується “проїзний квиток”, який деталізує етап за етапом на 2001 та 2002 рік всі пункти, які ще залишилися для обговорення з країною-кандидатом. Крім того, сформульований принцип надолуження переговорного процесу. Бо Комісія ще повинна мати час вивчити ці звіти і зробити свої висновки про що далі говорити [1].

Комісія вважає, що в разі ретельного виконання всіх її пропозицій, переговори з країнами, які відповідають всім критеріям для вступу можуть завершитися протягом 2002 року. Але після завершення переговорів, формальний їх вхід до європейської сім’ї може відбутися лише після ратифікації вступних документів національними парламентами. Цей процес потребує приблизно 18 місяців. На самміті в Гетебурзі, який Президент Кучма назвав історичною подією для Європи та України, керівники держав та уряд ЄС домовилися, що найбільш підготовлені країни-кандидати зможуть завершити переговори до кінця 2002 року, і після того, в якості нових членів ЄС візьмуть участь у виборах в Європейський Парламент літом 2004 року. У ЄС з’явиться чіткий графік процесу розширення [4].

Про європейський шлях України говорилось задовго до того, як інтеграція в ЄС була задекларована ключовим загальнополітичним пріоритетом в інтеграційній промові Президента Л.Кучми (листопад 1999 року) і визначена в урядовій програмі стратегічною метою держави (березень 2000 року).

Через деякий час Україна буде мати спільні кордони з Європейським Союзом. Зараз, коли країни-кандидати активізують процес реформ для виконання вимог ЄС, надзвичайно важливо, щоб Україна продовжувала процес реформування свого суспільства та економіки. В іншому випадку існує ризик, що відмінності між розширеним ЄС і країнами на схід від нього збільшаться [4].

В липні 2000 року Український центр економічних досліджень (УЦЕПД) провів опитування 100 представників української еліти, а соціологічна служба УЦЕПД паралельно провела опитування населення з проблем європейської інтеграції.

Курс України в ЄС підтримується державно-політичною елітою – гегемом євроінтеграції (48%), але поки що в свідомості населення євроідея не набула загально об’єднуючого розмаху (29%).

Причини цього зрозумілі. По-перше, дається в знаки традиційна інерція про-східних симпатій наших співгромадян, як пострадянська здатність суспільної свідомості. По-друге, люди в повсякденному житті поки що не відчують віддачі від співробітництва з ЄС. Для більшості населення України соціальні євростандарти – річ недосяжна. По-третє, європейські ринки відкриваються для України під вогнем “антидемпінгової” артилерії. По-четверте, на думку експертів в Україні фактично відсутня цілеспрямована інформаційно-пропагандистська програма підтримки інтеграції нашої держави в європейське співтовариство.

В Європейському Союзі сьогодні переважає тенденція дистанціювання від України, як від "проблемної" держави. Неблагонадійна, на думку спеціалістів (недавній висновок французьких і німецьких аналітиків), позиція країн ЄС відносно України зумовлена рядом негативних факторів.

Нинішній рівень розвитку демократичних інститутів в Україні нерідко є предметом для критики Заходу. Україну звинувачували в утисках ЗМІ, порушеннях в ході виборчих компаній, невиконанні зобов'язань перед Радою Європи і т. п.

Внутрішні економічні проблеми суттєво обмежують потенціал співробітництва з ЄС, відкидають Україну в групу малозначимих партнерів на європейських ринках. Не дивно, що питома вага нашої країни в зовнішньоторговому обороті ЄС є мізерна – всього 0,42%.

Тепер, коли почався підйом української економіки – економічний приріст за 2000 рік складає 6%, за перші п'ять місяців 2001 року – 9%, повинні посилитися передумови для проведення реформ, які сприяють консолідації, демократії і поваги до прав людини. Завдяки економічному росту, Україна має більше можливостей урізноманітнити свої економічні міжнародні зв'язки, зокрема, шляхом збільшення іноземних інвестицій.

Ніхто не ставить під сумнів необхідність для України підтримувати тісні зв'язки з Російською Федерацією. Для цього існують географічні, історичні, культурні та економічні причини. В той же час очевидно, що Україна є європейською країною, яка прагне розширення відносин з ЄС. Європейський Союз зацікавлений в справді незалежній Україні з стабільною економікою.

Між іншим, не потрібно забувати, що євроінтеграція – це вулиця з двостороннім рухом. Якщо Україна повинна докласти немало зусиль для руху вперед, то і Європейському Союзу, в свою чергу, потрібно змінити відношення до нашої держави. Перша і друга хвилі розширення ЄС обійшли Українські береги. Не випадково в кінці червня 2000 року на економічному форумі країн Центральної і Східної Європи, В. Ющенко критикував невизначену позицію ЄС відносно перспектив членства України в цій організації. За його словами, "регіони, які залишилися поза процесом євроінтеграції, стають дестабілізуючим фактором для всього континенту".

Переваги інтеграції в Європейський Союз для України – необмежені, їх варто перелічити:

Безпека – навіть без членства в НАТО Україна була би в безпеці від агресії та територіальних претензій. Її приєднання до НАТО було б більш, ніж імовірним.

Система врядування – повна інституціоналізація та існування плюралістичного суспільства й індивідуальної свободи, уряд людей для людей і за допомогою людей, який ґрунтуватиметься на законодавчій та судовій основі.

Економічна ефективність – як система, так і структура були б конкурентноздатними на міжнародному рівні, пропонуючи та розподіляючи якісні товари та послуги на внутрішньому ринку із зростаючим процвітанням всього населення.

Технологічні нововведення – вдосконалене перетворення наукового знання на корисні технології через “ринкове перетягування” традиційно великого запасу теоретичних знань в Україні в нововведення, корисні з комерційної точки зору.

Соціальна сфера – доступ до найкращої освітньої перспективи в Західній Європі, адекватної охорони здоров'я, забезпечення пенсіонерів і, за сприятливих умов, соціальне партнерство між урядом, бізнесом та робітниками.

Сфера культури – вільний взаємообмін із Західною гуманістичною культурою. Становлення України як частини глобального суспільства.

Багато з переваг, перерахованих вище, можна досягти через процес приєднання до ЄС, через кращу технічну допомогу, гармонізацію стандартів, законів, адміністративних процедур та зростаючу торгівлю.

Бачення шляхів партнерства з Україною з боку ЄС:

1. Стратегічне партнерство між ЄС та Україною, яке ґрунтується на спільних цінностях та інтересах, є життєвим фактором зміцнення миру, стабільності та процвітання в Європі. Свобода, незалежність і стабільність України відносяться до найбільших досягнень нової Європи, котра позбулася старих ліній розділу. Географія та розмір, ресурси, її населення, а також її розташування на осях Північ-Південь та Схід-Захід ставлять Україну в унікальне положення в Європі й роблять її визначальним чинником у масштабах регіону.

2. Україна має чудові стосунки з усіма своїми сусідами та зробила важливі кроки в царині державотворення та в напрямку консолідації своєї демократії. Той факт, що з часу набуття незалежності Україна завжди була осередком стабільності в регіоні, незважаючи на внутрішні труднощі та суперечності, є вартим пошани. ЄС вітає тісну участь України в стабілізації та заохочує посилення ролі України у форумах регіонального співробітництва. ЄС також вітає прагнення України до ядерного роззброєння та співпраці в галузі збереження миру та безпеки в Європі та у світі, зокрема в рамках ОБСЄ та Організації Об'єднаних Націй.

3. Стратегічне партнерство між ЄС та Україною невпинно зміцнювалося з часу набуття Україною незалежності. У зв'язку з цим, Угода про партнерство та співробітництво є значним досягненням. Україна була першою з нових незалежних держав, які підписали таку угоду, відзначивши в такий спосіб прагнення ЄС та України до зміцнення співпраці. Шляхом макрофінансової допомоги, через програму Тасіс, а також двосторонні програми, ЄС надає Україні підтримку в процесі здійснення перетворень та реформ.

4. Внаслідок процесу розширення, що триває, деякі з майбутніх країн-членів ЄС матимуть спільний зовнішній кордон з Україною. Розширення Союзу ще більш зміцнить економічний динамізм та політичну стабільність у регіоні, розширюючи в такий спосіб можливості співпраці з Україною.

5. Європейський Союз має такі стратегічні цілі стосовно України: а) робити внесок у виникнення стабільної, відкритої, плюралістичної та правової демократії в Україні та укріплення стабільно функціонуючої ринкової економіки на користь усьому народові України; б) співпрацювати з Україною у царині збереження стабільності та безпеки в Європі й усьому світі, знаходячи ефективні відповіді на спі-

льні проблеми, з якими стикається континент; в) розширювати економічне, політичне та культурне співробітництво з Україною, а також співпрацю в галузі юстиції та внутрішніх справ.

6. Європейський Союз відзначає європейські прагнення України та вітає проєвропейський вибір, зроблений Україною. ЄС і надалі твердо прагне до співпраці з Україною на національному, регіональному та місцевому рівнях задля підтримки успішних політичних та економічних перетворень в Україні, які полегшать її подальше зближення з ЄС. Союз та його країни-члени пропонують Україні свій різноманітний досвід будівництва сучасних політичних, економічних, соціальних та адміністративних структур, повною мірою визнаючи, що основний тягар відповідальності за майбутнє України лежить на ній самій.

7. Саме тому Європейська Рада ухвалює цю Спільну стратегію зміцнення стратегічного партнерства між Союзом та Україною. Європейська Рада визнає, що успішна, стабільна та безпечна Україна найкращим чином відповідає інтересам Європейського Союзу. Правові підвалини відносин між ЄС та Україною закладено Угодою про партнерство та співробітництво (УПС). Повне виконання цієї угоди є передумовою успішної інтеграції України в економіку Європи та допоможе Україні ствердити свою європейську ідентичність.

8. Європейський Союз та його країни-члени розвиватимуть узгодженість, послідовність та взаємодоповнюваність усіх аспектів їхньої політики щодо України. Окрім цього, Союз, Співтовариство та країни-члени співпрацюватимуть з регіональними та міжнародними організаціями та в них, а також із партнерами, котрі мають подібний підхід, задля досягнення цілей, викладених в УПС та цій Спільній Стратегії. Позиції Співтовариства та країн-членів в усіх відповідних форумах відповідатимуть цій Спільній Стратегії. Європейська Рада запрошує Україну до взаємовигідної співпраці з Союзом на основі цієї Спільної Стратегії [1, с. 2].

Обмежуючі умови, пов'язані з Європейським вибором: вони є значними, особливо для України, але не є непереборними. Серед них:

1. Нинішній стан українських політичних інститутів: законодавчих, виконавчих і, особливо, судових;

2. Бюрократичні бар'єри та корупція;

3. Економічна система та структура;

4. Головніше за все, із низьким рівнем ВВП та доходу на душу населення, Україна була б потенціальним тягарем для ЄС, особливо в тому, що стосується майбутніх вимог України щодо структурних фондів ЄС;

5. Обмеження різного характеру, але найважливішим є недостатні можливості контактів із Західною Європою. Ці контакти є адекватними на дипломатичному рівні, але не в сфері інтелекту, культури та бізнесу. Тому не існує реального про-українського лобі в ЄС;

6. Політичні лідери держав-членів ЄС і деякі з науково-дослідницьких установ, дуже добре розуміють геополітичну важливість інтеграції України в ЄС, але це розуміння не матеріалізується в якісь активні заходи, які б могли полегшити

процес цієї інтеграції. Є очевидним, що Європейський Союз, на відміну від НАТО, керується скоріше економічними інтересами, ніж геополітичними.

Яким шляхом має йти Україна, щоб здійснити цей реальний Європейський вибір? Деяке зближення вже відбулося, як це було продемонстровано підписанням, ратифікацією та першими кроками в імplementації Угоди про Партнерство та Співробітництво (УПС). Спільна стратегія ЄС, грудень 1999 року, була наступним кроком у правильному напрямку. Ефективне членство у Програмі “Партнерство заради миру” і спеціальна Хартія з НАТО також внесли свій внесок до цього зближення.

Що треба робити, щоб перетворити Європейський вибір України на реальність? Твердження про те, що зовнішня політика України є багатовекторною чи те, що вона не є ні прозахідною, ні про-східною, а є про-українською, можуть підняти на Заході питання про визначеність України щодо обраного західного шляху. Політика, заяви та дії українського уряду мають бути узгоджені з її стратегічним, геополітичним західним вибором.

Щоб виконати деякі з основних передумов для вступу в ЄС, Україна має довести до кінця свої адміністративні реформи, і перетворення її сільського господарства на продуктивний та конкурентний сектор, провести приватизацію у важливих галузях, таких як енергетична галузь, досягти вищого ступеню лібералізації цін. Україна має також відновити добрі відносини з МВФ, залучити більше прямих іноземних інвестицій, особливо з Західної Європи та сприяти поверненню капіталів, які були переведені за кордон. Цього можна досягнути тільки шляхом: а) стабілізації законодавства, зробивши його передбачуваним; б) зменшення бар'єрів для імпорту та зменшення корупції; в) скорочення кількості податків та зменшення ставок оподаткування; г) усунення спеціальних привілеїв для багатьох підприємств; д) перетворення тіньової економіки на офіційну.

ЄС може зробити багато, щоб допомогти українським політикам мобілізувати енергію суспільства з тим, щоб довершити процес трансформації і таким чином наблизитися до довгострокової мети – приєднання. ЄС належить: а) бути менш “невизначеними” відносно майбутнього членства України; б) розширити технічну допомогу, щоб полегшити гармонізацію законів та процедур; в) зі свого боку енергійно сприяти імplementації Угоди про Партнерство та Співробітництво; г) якомога скоріше надати Україні статус “країни з ринковою економікою”, щоб допомогти налагодити її зовнішню торгівлю; д) допомогти Україні отримати статус асоційованого члена ЄС; е) підтримати процес вступу України до Всесвітньої Торговельної Організації; є) дати можливість заключити угоду про зону вільної торгівлі.

У реальності, мости між Україною та Західною Європою є старими. Їх треба реконструювати. Реконструкція має здійснюватися й українською, і західноєвропейською стороною. Для України прагнення приєднатися до ЄС є питанням – бути чи не бути.

1. В Європі немає малих держав // Євробюлетень. 2000. Листопад.
2. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України. Декларація Європейської Ради. <http://www.delukr.ces.eu.int>.
3. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 11 червня 1998. № 615/98. <http://www.ci.uz.gov.ua>.
4. Україна в європейській перспективі // День. 2001. № 114.
5. Хоффманн Л., Мьоллерс Ф. Україна на шляху до Європи. Київ, 2001.
6. Базилевич В., Головка Л., Гражєвська Н. Економіко-правові аспекти інтеграційних процесів у трансформаційних економіках/ Фінанси України. № 8(44). 1999. С. 26–27.
7. *Iris Kemple (ed.) Beyond EU Enlargement*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gutersloh 2001.

UKRAINE IN THE EU – MYTH OR REALITY

Pavlo Skotnyi

*Ivan Franko National University of Lviv, Universytetska Str., 1
Lviv 79000, Ukraine, filos@franko.lviv.ua*

The author analyses integration opportunities of the present-day Ukraine into the EU. Proclaiming its independence ten years ago Ukraine has determined its way of development towards building a democratic society, step by step directing its movement towards the European choice. Today Ukraine's integration into the EU is declared as the state's strategic goal. However there exist a certain number of economical, social, political and other factors, which considerably hamper the integration movement. The author expresses his point of view on how to transform Ukraine's European choice into reality.

Key words: integration opportunities; strategic partnership; European choice.

Стаття надійшла до редколегії 26. 04. 2003

Прийнята до друку 10. 05. 2003